

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 25 februari 1927 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om beredande av rätt för arbetarorganisationer och andra ideella sammanslutningar att i vissa fall genom tvångsinlösen förvärva mark.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 148, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Luterkort* yrkat, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbeta förslag till sådan ändrad lydelse av lagen den 12 maj 1917 om expropriation, att sådan expropriationsrätt, varom i 1 § 8 momentet nämnda lag förmäles, må utan obehöriga inskränkningar och onödiga svårigheter tillkomma arbetarorganisationer samt andra ideella sammanslutningar ävensom förelägga riksdagen det förslag, vartill den begärda utredningen kan giva anledning.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för ifrågavarande yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

Lagen den 12 maj 1917 om expropriation stadgar i 1 §, att fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt för vissa i §:n närmare angivna ändamål, däribland enligt punkt 8 »*för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag i allmänna frågor eller äsyftande religiös uppbyggelse, folkbildning, nykterhetens främjande eller annat därmed jämförligt ideellt ändamål av synnerlig vikt.*»

Gällande bestämmelser i ämnet.

Såsom allmän regel gäller enligt 5 § 2 st., att, då mer än ett område finnes vara tjänligt för det avsedda ändamålet, expropriationsrätt ej må meddelas beträffande område, vars avstående eller upplåtande medför större olägenhet än nödigt är.

Under en särskild avdelning i lagen givas uti 102—105 §§ vissa närmare bestämmelser om expropriation av mark till uppförande av byggnader för överläggningar eller föredrag. Enligt 102 § må sålunda rätt till expropriation för ändamål, som i 1 § 8 sägs, ej beviljas annan än kommun eller municipalsamhälle, inom vars område den mark, expropriationen skall avse, är belägen, aktiebolag eller registrerad förening. Sådan rätt må vidare enligt 104 § beviljas »*endast i fråga om obebyggd mark, belägen å sådan ort på landet, varest särskild svårighet att genom avtal förvärva er-*

forderlig mark visas möta på grund därav, att all jord inom ett vidsträckt område tillhör samme eller ett fåtal ägare». Därjämte föreskrives i 103 §, att expropriationsrätt för ändamål, som nyss sagts, ej må beviljas bolag eller förening utan att i bolagsordningen eller föreningens stadgar intagits noggrann uppgift å ändamålet för bolaget eller föreningen, och att bolagsordningens eller stadgarnas bestämmelser härom ej få ändras utan Konungens medgivande, så länge bolaget eller föreningen är ägare av den exproprierade fastigheten. Slutligen är enligt 105 § beträffande fastighet, som exproprierats för nu ifrågavarande ändamål, lösningsrätt medgiven i viss större utsträckning, än eljest är fallet.

*Uttalanden
vid lagens
tillkomst.*

Beträffande förutnämnda stadgande i 5 § 2 st., vilket återfanns redan i det förslag till lag i ämnet, som av Kungl. Maj:t förelades 1913 års riksdag, anförde vederbörande departementschef vid förslagets remitterande till lagrådet år 1912:

Ofta nog kan förhållandet vara, att det med en expropriationsansökning avsedda området icke är det enda, som lämpar sig för expropriationsändamålet. Sådant torde mera sällan framgå av ansökningen, men däremot ligger nära till hands, att jordägaren, då han höres över denna, gör invändning om att något annat honom eller måhända en annan jordägare tillhörigt område, som är tjänligt för ändamålet, kan tagas i anspråk med mindre olägenhet för ägaren. Särskilt då det gäller att exproprieras en del av en fastighet för ett syfte, som är ägnat att välla ägaren skada eller obehag, är det för honom av vikt att expropriationsområdet icke lägges för nära hans bostad, trädgård eller andra särskilt ömtåliga delar av den återstående fastigheten. Kan sådant förhållande visas, är det otvivelaktigt förtjänt av beaktande. Sökanden har icke befogat anspråk på att erhålla just det av honom begärda och i regel enligt hans mening tjänligaste området, ifall dess avstående eller upplåtande skulle medföra särskild olägenhet för ägaren och ett annat område, som likaledes motsvarar ändamålet, står till buds. Ansökningen bör i dylikt fall avslås.

Stadgandet i 104 § återfanns i huvudsakligen enahanda lydelse och med samma §-beteckning i det av Kungl. Maj:t vid 1916 och 1917 års riksdagar framlagda förslaget till expropriationslag, dock att detta förslags 104 § tillika innehöll bestämmelse, att, innan expropriationsrätt för i §:n omnämnda ändamål beviljades aktiebolag eller förening, yttrande över ansökningen skulle inhämtas från kommunalstämman i den kommun, där marken vore belägen.

Till utveckling av §:ns innebörd anförde departementschefen vid remitterandet av förslaget till lagrådet:

Därigenom att expropriationsmöjligheten inskränkes till de orter, där utan expropriation mark endast skulle kunna förvärfvas på större avstånd, gives även ett lämpligt uttryck däråt, att sökanden icke under alla förhållanden kan hava anspråk på att erhålla mark med den bästa och mest centrala belägenhet. En sådan bestämmelse har därför upptagits i det nya förslaget. — Ehuru tillämpningen av expropriationslagstiftningen i denna del icke kan inskränkas till sådana fall, då ett samhälle finner expropriationsändamålet så behjärtansvärt, att samhället vill självt åtaga sig dess förverkligande, synes det dock, när expropriationsrätt sökes av annan än ett samhälle, vara av vikt, att någon kommunal representation får yttra sig över

ansökningen; härigenom bör kunna vinnas en värdefull ledning för bedömande, hur stort och allmänt känt det behov är, som skulle fyllas genom expropriationen.

Mot den föreslagna bestämmelsen i sistnämnda hänseendet anmärkte lagrådet, att den icke syntes erforderlig, då det torde kunna överlämnas till Konungen att avgöra, vilka yttranden borde i ärendet inhämtas före det sammans avgörande. Tillika framhölls, dels att det stundom vore lämpligare, att yttrande i frågan avgäves av vederbörande kyrkostämma, dels ock att, när marken vore belägen inom municipalsamhälle, municipalstämman syntes vara närmare än kommunalstämman att avgiva utlåtande i ärendet.

På lagutskottets hemställan utgick sedermera ifrågavarande bestämmelse. Utskottet anförde till stöd för sin hemställan härutinnan, att föreskriften icke vore behövlig, under vissa förhållanden kanske icke ens lämplig.

Vid 1925 års riksdag väcktes av herr *Berge* en motion rörande ifrågavarande spörsmål. I motionen anfördes beträffande 1 § 8 och 104 § i förevarande lag följande:

*Förevarande
spörsmåls
behandling
vid 1925 års
riksdag.*

Under de år dessa lagbestämmelser varit gällande har det visat sig, att de haft en avvärande verkan gentemot eventuella sökande, och tillämpningen har kunnat bli sådan, att ingen expropriationsrätt för ifrågavarande ändamål beviljats. Samma förhållande kommer säkerligen att äga rum så länge bestämmelserna kvarstå oförändrade.

Då det i 1 § 8 sägs 'väsentlig' del av befolkningen, så har detta uppenbart givit anledning till att kommunalfullmäktige hörts i saken, och då dessa med en liten majoritet avstyrkt, så ha vederbörande fått avslag på sin ansökan. Med anledning därav anser jag det vara behövt att utbyta ordet väsentlig mot *avsevärd*.

Det har vidare visat sig vara väl behövt att i 104 § efter 'erforderlig mark' införa *med lämpligt läge*, ty någon hänsyn måste tagas till den befolknings boningsplatser, från vilken ansökan utgått, och i allmänhet bör väl en byggnad, avsedd för berörda ändamål, vara belägen i eller nära ett folkcentrum.

I anslutning till vad sålunda anförts hemställde motionären, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i nu gällande lag om expropriation, att 1 § 8 och 104 § erhöles följande lydelse:

1 § 8. För att bereda befolkningen eller en *avsevärd* del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag i allmänna frågor eller äsyftande religiös uppbyggelse, folkbildning, nykterhetens främjande eller annat därmed jämförligt ideellt ändamål av synnerlig vikt.

104 §. Expropriationsrätt för ändamål, som i 1 § 8 sägs, må beviljas endast i fråga om obebyggd mark belägen å sådan ort på landet, varest särskild svårighet att genom avtal förvärva erforderlig mark *med lämpligt läge* visas möta på grund därav, att all jord inom ett vidsträckt område tillhör samme eller ett fåtal ägare.

I sitt över motionen avgivna utlåtande, nr 5, anförde andra lagutskottet följande:

Såsom bekant var genomförandet av nu gällande lagstiftning om expropriation förknippat med mycket betydande svårigheter. På olika punkter gingo

meningarna starkt i sär, och detta var icke minst fallet beträffande frågan, om och i vilken utsträckning rätt till expropriation borde medgivas för sådana ändamål, som omförmålas i 1 § 8 av den nuvarande lagen. I denna del lyckades man först omsider genom ömsesidiga eftergifter att komma till resultat.

Vid bedömandet av frågan, huru de hithörande bestämmelserna hittills verkat, må ej förglömmas, att förefintligheten av desamma säkerligen, efter hand som kännedomen därom vunnit insteg, i åtskilliga fall haft till följd ett frivilligt avstående av mark för däri avsedda ändamål. Såsom förutsättning för att ändringar nu må vidtagas uti ifrågavarande bestämmelser i den av motionären avsedda riktning synes utskottet med fog böra krävas, att erfarenheten under de hittills gångna åren sedan lagens ikraftträdande bestrykt behovet av sådana ändringar. Ett klarläggande härav synes emellertid utskottet ej hava medelst motionen åvägabragts.

Vad beträffar det i motionen föreslagna utbytet av ordet »väsentlig» i 1 § 8 mot uttrycket »avsevärd» torde med fog kunna anmärkas, att, även om någon nyansskillnad mellan dessa båda uttryck förefinnes, densamma i allt fall ej är tillräcklig för att en dylik ändring skulle bli av någon nämnvärd praktisk betydelse. I fråga om det föreslagna införandet av orden »med lämpligt läge» i 104 § må framhållas, att, i den mån det i §:ns senare, av ändringsförslaget ej berörda del uppställda villkoret, att all jord inom ett vidsträckt område skall tillhöra samme eller ett fåtal ägare, ävensom lagens bestämmelser i övrigt giva rum för ett tillgodoseende av de synpunkter, som ligga bakom motionärens yrkande i denna del, desamma säkerligen även med lagrummets nuvarande lydelse skola vinna vederbörligt beaktande vid Kungl. Maj:ts prövning av hithörande ansökningar.

Med stöd av det sålunda anförda hemställde utskottet, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan, varom utskottet enhälligt förenat sig, blev av riksdagen bifallen.

*Hittills-
varande fall
av ansök-
ningar om
expropriation
för de i 1 § 8
angivna
ändamål.*

Till belysning av frågan, huru de med motionärens ändringsförslag avsedda bestämmelserna hittills verkat, har utskottet låtit undersöka, i vilken utsträckning efter lagens ikraftträdande ansökningar förekommit om rätt till expropriation för det i 1 § 8 omförmålda ändamål. Därvid har befunnits, att allenast två dylika ansökningar hittills synas hava avgjorts av Kungl. Maj:t. Av dessa beviljades den ena genom Kungl. Maj:ts beslut den 18 juni 1920. Jordägaren hade i detta fall förklarat sig villig upplåta marken, men hade för säkerställande av den tillämnade byggnadens rätta användning begärt expropriation i laga ordning. Yttrande från kommunal representation infordrades ej i detta ärende. Så skedde däremot beträffande den andra ansökningen. Yttrandet gick i detta fall i avstyrkande riktning. Ansökningen blev ock genom Kungl. Maj:ts beslut den 21 mars 1924 avslagen. Såsom motivering till beslutet anfördes, att den till expropriering avsedda marken icke visats vara belägen å sådan ort, varest särskild svårighet att genom avtal förvärva erforderlig mark mötte på grund därav, att all jord inom ett vidsträckt område tillhörde samme eller ett fåtal ägare. Handlingarna i ärendet gävo vid handen, att inom ett område, begränsat av en cirkel med församlingens kyrka såsom medelpunkt och en radie av 3 km. (marken, som

avsågs med ansöknings, var belägen c:a 700 m. från kyrkan) torde funnits något över 100 enskilda fastighetsägare.

För närvarande är ytterligare en ansökan föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Ansökningshandlingarna i detta ärende inkommo till Kungl. Maj:t den 20 september 1926. Ansökan avser expropriation av den mark, på vilken sökandeföreningen år 1925—26 låtit uppföra en större byggnad, benämnd Folkets hus. Av handlingarna i detta expropriationsärende framgår, att bolaget, som är ett aktiebolag, genom arrendekontrakt upplåtit ifrågavarande lägenhet åt föreningen på en tid av 49 år utan avgift samt att jordägaren, som förklarat, att lägenheten eventuellt komme att behövas för utvidgning av dess industriområde, förbundit sig att, därest den utarrenderade lägenheten komme att tagas i bruk för annat ändamål, låta utan kostnad för föreningen flytta byggnaden till annat lämpligt område.

I sitt förut omtalade utlåtande vid 1925 års riksdag över en motion, vilken innehöll en hemställan i samma riktning som den nu föreliggande, uttalade utskottet att såsom förutsättning för att ändringar skulle vidtagas uti expropriationslagen 1 § 8 i den av motionären avsedda riktning syntes med fog böra krävas, att erfarenheten under de gångna åren sedan lagens ikraftträdande bestyrkt behovet av sådana ändringar. Ett klarläggande härav fann emellertid utskottet ej hava åvägabragts genom den då behandlade motionen.

Utskottet.

I den nu föreliggande motionen har påståtts, att sådana förhållanden nu torde förefinnas, som av utskottet i dess betänkande år 1925 angivits såsom förutsättning för vidtagande av ändringar uti ifrågavarande bestämmelser i expropriationslagen.

Ej heller i denna motion har emellertid, så vitt utskottet kunnat finna, behovet av där avsedda lagändringar blivit styrkt genom framläggande av erfarenheter från den tid, som förflutit efter expropriationslagens ikraftträdande.

Utan att vilja bestrida, att tidigare åtskilliga missförhållanden förefunnits i det hänseende, varom här är fråga, anser sig utskottet äga anledning hysa den uppfattningen, att insikten om det berättigade i organisationernas krav att på rimliga villkor få förvärva lämplig plats för byggande av samlingslokaler blivit alltmera allmän.

Utskottet vill därjämte erinra om att 1925 års riksdag på utskottets förslag i utlåtande nr 27 avlåtit en skrivelse till Kungl. Maj:t, däri anhållits om utredning, huruvida kompletterande bestämmelser erfordrades (i ensittarlagen eller expropriationslagen) i syfte att den, som å annan tillhörig mark äger byggnad för överläggningar eller föredrag i allmänna frågor eller åsyftande religiös uppbyggelse, folkbildning, nykterhetens främjande eller annat därmed jämförligt ideellt ändamål av synnerlig vikt, må äga genom tvångsinlösen förvärva marken, ävensom om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill nämnda utredning kunde föranleda.

Ytterligare åtgärder för ifrågavarande ändamål torde enligt utskottets förmenande för närvarande icke vara av behovet påkallade.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd
föranleda.

Stockholm den 25 februari 1927.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:
från första kammaren: herrar *K. G. Westman, von Sydow, von Stockenström, Sigfrid Hansson, greve Spens, Frändén, Berglund* och *Luterkort*;
från andra kammaren: herrar *Magnusson i Kalmar, Öberg, Magnusson i Skövde, Ödström, Johanson i Hallagården, Johansson i Sollefteå*, Olovson i Västerås* och *Pettersson i Hällbacken*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Luterkort* och *Pettersson i Hällbacken*.
